

Josep Bartolomé Gajón¹

En Josep Bartolomé Gajón era fill de Josep Bartolomé Argelaga², nascut a Lloà (Tarragona)³, l'agost de 1882, i de Lluïsa Gajón Buill, nascuda el juny de 1885 a Saragossa⁴. El pare fou contramestre de Can Sedó on entrà a treballar el dia 1 de gener de l'any 1914 i en sortí el dia 30 de novembre de l'any 1938.

El Josep va néixer a Esparreguera⁵ l'1 de novembre de 1914⁶. Eren cinc germans, però dos (un nen i una nena) es van morir de petits. En Josep va quedar com el més gran dels germans ja que el Salvador, també represaliat, va néixer l'any 1919 i el Joan, el més petit, el 1930.

L'any 1933, ell i la seva família es van traslladar a viure a Olesa de Montserrat, al carrer Poble Espanyol, s/n, que és l'actual Francesc Macià, en una finca de Josep Petchamé⁷.

Josep Bartolomé. Font: Arxiu familiar Bartolomé Marcet

¹ Al llibre de BERMEJO, Benito i CHECA, Sandra: *Libro Memorial. Españoles deportados a los campos nazis (1940-1945)* (2006). Catálogo general de publicaciones oficiales del Ministerio de Cultura –Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas–, pàg. 290, hi consta com a olesà. No s'ha trobat la partida de naixement a Esparreguera ni tampoc a Olesa de Montserrat.

² Al padró de 1936 d'Olesa de Montserrat (AHMO) hi posa Argelaga però a la partida de naixement d'Esparreguera del seu germà Salvador consta com a Argilaga.

³ A la partida de naixement del seu germà Salvador hi consta com si aquesta població fos un municipi de Lleida i al padró de 1936 d'Olesa de Montserrat (AHMO), hi figura com si fos de Tarragona. En realitat el nom de Lloà és el nom castellanitzat del municipi tarragoní de El Lloar, a la comarca del Priorat.

⁴ A la partida de naixement d'Esparreguera del seu germà Salvador consta que la seva mare era nascuda a Puigreig, però els seus familiars ens han confirmat que era de Saragossa i que normalment parlava en castellà.

⁵ En alguns documents consta com a nascut a Barcelona. A la *Fondation pour la memoire de la Deportation*. http://www.bddm.org/liv/index_liv.php [1 d'abril de 2018] i a © Amical de Mathausen, també.

⁶ En alguns documents hi consta el 3 de novembre de 1914: <http://www.bddm.org/liv/details.php?id=III.2.#BARTOLOMEGAJON> [data de l'última consulta: 6 de juny de 2018]

⁷ Padró municipal d'Olesa de Montserrat, 1936. AHMO. Tot i que al llistat de treballadors i treballadores de Can Sedó (mNACTEC) consten, tant ell com el seu pare, com a residents a Olesa de Montserrat.

L'any en el qual s'inicià la Guerra Civil, 1936, el Josep va complir els 21 anys.

En les següents imatges el podem veure a la torre del Dr. Sanromà, una de les cases que la CNT-FAI incautà per instal·lar-hi els seus centres de treball. La torre estava situada al carrer Progrés núm 1 d'Olesa i pertanyia a un conegut metge que vivia a Barcelona.⁸

En Josep, a la torre Sanromà, a l'any 1936. Font: arxiu familiar Bartolomé Marcet.

En Josep, amb militants de la CNT, a la torre Sanromà. Any 1936. Font: arxiu familiar Bartolomé Marcet.

⁸ DUEÑAS ITURBE, Oriol (2007). *La violència d'uns i altres. La repressió de la guerra i la postguerra, 1936-1945: El cas d'Olesa de Montserrat*. Biblioteca Abat Oliba, 277. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Pàg. 127.

El Josep s'exilià a França l'any 1939 i va estar refugiat en un dels camps que França va habilitar per als refugiats que fugien de la Dictadura franquista⁹. Amb l'ocupació de França pel Reich es produí el domini d'aquest sobre la població mitjançant el terror. S'intentà eliminar tots aquells i aquelles que se'ls resistien, a més d'aquells que es consideraven inferiors. Per aquest afer comptaven amb la Gestapo i la SS que arrestaven i deportaven els francesos resistents, però també molts espanyols.

Josep Bartolomé. Font: arxiu familiar Bartolomé Marcet.

Josep Bartolomé, 28 de juny de 1945. Font: arxiu familiar Bartolomé Marcet.

Segurament que el nostre protagonista fou obligat a formar part de la CTE (*Compagnie de Travailleurs Étrangers*), concretament a la 109 CTE –la dels espanyols–, abans de ser fet presoner per l'armada alemanya.

L'ocupació alemanya el durà primer al 1r camp de presoners, *Frontstalag 140*¹⁰. Posteriorment passaria a l' *Stalag*¹¹ XI-B de Fallingbostell –no tenim número de deportat– i, finalment, fou extradit a Ternberg¹², un *kommando* de Mauthausen dins de la regió d'Steyr, al sud de Linz.

L'any 1938 es va construir el camp de concentració de Mauthausen, un dels camps on van ser enviats gran nombre de republicans espanyols. El Josep arribà a Mauthausen el vint-i-set de gener de 1941 i la seva primera matrícula va ser el núm. 5835. Sabem que ell i el seu germà, el Salvador, van arribar

⁹ Testimoni d'Anna M. Marcet i Eva Bartolomé, cunyada i neboda respectivament del Josep que saben que va estar en un camp francès però no recorden el nom. El Josep els havia explicat també que va traspasar la frontera a peu.

¹⁰ Fou un dels transports més multitudinaris de republicans espanyols a Mauthausen. El 25 de gener de 1941 havia sortit un tren del Stalag XI B de Fallingbostel, format per 1472 deportats, tots espanyols i quasi tots formaven part de la CTE que treballaven en el Departament de Vosges i a la zona de Belfort, i que en la majoria havia passat prèviament pel Frontstalag 140 de Belfort. P. Intuïm que el Josep fou un d'aquests deportats.

¹¹ El 1939, Alemanya era dividida en 22 districtes militars (en alemany *Wehrkreis*), que tenien un número romà de I a XXI (el 22è tenia un nom Bohèmia i Moràvia). En general, cada camp rebia el nom compost del mot «Stalag», la xifra romana del districte militar i una lletra de A a F, segons el nombre de camps del districte, de vegades s'afegia el nom del poble on era establert. A l'apogeu del Tercer Reich hi havia un total d'uns 35 *stalags*.

¹² El Kommando va ser creat per a la construcció d'una de les preses hidroelèctriques del riu Enns amb la finalitat de subministrar energia a les fàbriques d'armes properes. El lloc és evacuat el 18 de setembre de 1944.

junts al camp, tal com ens contaren uns familiar seus¹³. Aquest fet queda també comprovat ja que el seu germà Salvador té un número de presoner menys i les matrícules de Mauthausen dels anys 1940 i 1941 indiquen l'ordre d'ingrés al camp¹⁴.

Fou un més dels 6741 republicans espanyols deportats i internats des del l'agost de 1940 a Mauthausen, però també fou afortunat perquè va ser alliberat el cinc de maig de 1945 per les tropes nord-americanes. Va participar en el KLM, és a dir, el *Komando de Liberación de Mauthausen*, una vegada les SS havien fugit el dia dos, i només hi quedaven els soldats alemanys i el cos de bombers de Viena, a qui havien encarregat de mantenir l'ordre i la disciplina.

Podem dir que el Josep també fou víctima del silenci, que va imposar la dictadura, i de l'oblit de la democràcia.

En la imatge següent, datada l'any 1946, podem veure el Josep quan treballava al servei de cuina amb les tropes americanes. Al revers de la foto hi va escriure:

Aquí es donde me encuentro trabajando desde luego en foto parece una cosa pero ya te puedes dar una idea como se puede estar trabajando en una cocina con los Americanos por cierto todos ablan (sic) Español y me quieren mucho.

París 23-1-1946

En Josep davant els barracons de la cuina. París 1946. Font: arxiu familiar Bartolomé Marcet.

¹³ Testimoni d'Anna M. Marcet i Eva Bartolomé, familiars del Josep.

¹⁴ Els seus familiars ens confirmen que els dos germans van estar junts.

En Josep no va tornar del seu exili i es va quedar a viure a França. Estigué durant un temps a París on treballà de conserge en una comissaria de policia. Es va casar i va viure molts anys a Ladon (França).

Com ens contà la seva neboda, l'Eva Bartolomé, el Pepet –com l'anomenava la família i els amics– parlava molt poc de la seva experiència i del seu pas pels camps de concentració. Una de les poques coses que explicà el Josep, però, és la terrible escala per on havia de passar carregat amb pedres. Bona part dels presoners van trobar la mort a la llarga escala que porta de la pedrera fins el camp.

L'Anna M. ens recordava que una de les vegades que va anar a veure'ls el Josep a Olesa, el Joan, el seu germà, li va proposar però ell no hi va voler anar perquè deia que tenia por de la Guàrdia Civil.

De les primeres vegades que el Josep va anar a Olesa, l'Anna M. recorda que es van presentar a casa seva dues persones que pertanyien a la policia secreta. Es volien assegurar que el Josep venia de França amb l'única intenció de visitar la seva família a Olesa. Amb anterioritat, els dos germans es trobaven a França, a vegades a Canet Plage o a vegades a Perpinyà.

Sabem que Montserrat Roig, autora de l'estudi sobre els catalans als camps de concentració nazis el va anar a veure a França.

En Josep amb el seu germà Joan, una de les primeres vegades que va retornar a Olesa. Font: arxiu familiar Bartolomé Marcet.

En Josep amb uns amics (anys quaranta).
Font: arxiu familiar Bartolomé Marcet.

El Josep, malgrat que parlava poc del tema de la Guerra, mantenia contacte amb persones que, com ell, havien estat en camps de concentració. De fet, com ens va dir la seva cunyada i neboda, considerava els de "l'Amical de Mauthausen" com de la família. Quan el Josep es va morir molts d'ells van anar a l'enterrament. El nostre protagonista va caure malalt i va deixar Ladon per anar a viure a Nimes per estar a prop de la filla Daniele Verite, on va morir a principis de l'any 1986.

En Josep Bartolomé a la dreta de la fotografia. Font: arxiu familiar Bartolomé Marcet.

A continuació poden veure dos documents inèdits mecanografiats. *Memòries i pensaments de Francesc Biarnés i Elias*, fill dels Hostalets de Pierola. París, 1968. Cedit per Ramon Jorba Biarnés. (Afegim aquests dos documents, tot i que no sabem si es van arribar a conèixer, perquè pensem que probablement van estar junts per la seva procedència i perquè creiem que reflecteix les vivències que va viure aquest deportat el dia que els van alliberar.

LIBERADOS.
SALVADOS.
EXIMIDOS.

6 MAYO 1945.

LA LIBERACION.

Despues de cinco años
De campos de concentración
Por fin termina la guerra
Siendo el ejército americano
Quien nos viene a liberar.

El es quien lleva la vanguardia
En este último sector
Ocupado por los nazis
En estas vastas montañas
De las tierras del Tirolo.

A este día debo considerar
Como un segundo nacimiento
Ya que pocos podimos resistir
A los tratos tan severos
Y alimentados tan mal.

Se trabajó intensamente
Hasta el momento final
De rendirse la Alemania
Que lleva en su conciencia
Las causas de tanto mal.

Aproximadamente serian las cuatro de la tarde de este día, cuando entró en nuestro campo el primer auto de guerra del ejército aliado perteneciente a los americanos. El oficial que lo mandaba nos anunció que estábamos libres, pero que el grueso de la fuerza aún tardaría dos días en llegar, aconsejándonos no separarnos mucho del campo ya de momento ellos no nos podían favorecer mucho. Es inarrable el acto de alegría de la mayoría de aquellos cadáveres vivientes que los más débiles ya inconcientes salieron alrededor del comando comiéndose incluso la hierba del jardín de la comandatura y todo lo que caya a sus manos.

TERMINADA.
CONCLUIDA.
ACABADA.

8 MAYO 1945.

LA TERMINACION.

La guerra se ha terminado
Por lo menos de momento
Esto nos llena de contento
Porque se acabo el sufrimiento
De tantos seres humanos.

Se acabo el tormento
De tanto tiempo esperando
Que terminase este martirio
De esta contienda loca
Que la guerra nos ha impuesto.

Ahora tenemos la victoria
La brutalidad es vencida
Su dirección será juzgada
Su tierra devastada
Y la vivienda arruinada.

Así se ha quedado Europa
Después de esta lucha loca
Por la preponderancia
Y disponer de las riquezas
De quien produce y trabaja.

El día ocho de mayo quedó completamente ocupado todo el territorio que pertenece al gran imperio alemán; su rendición total y sin condiciones fué aceptada, siendo juzgados como criminales de guerra algunos de sus más destacados dirigentes. Unos cuantos verdugos colaboradores que había en el campo también pagaron con su vida las atrocidades que habían cometido; y gracias al buen sentido de unos cuantos hombres conscientes se paro a tiempo la matanza que podía haber degenerado en un desorden en el cual se hubiesen arreglado cuentas por simple o malintencionada delación. Todo se calma estableciéndose el orden y fraternidad.

Les nostres informants

Anna M. Marcet i Boada estava casada amb Joan Bartolomé Gajón –mor el 8 de febrer de l'any 2014–, i per tant és cunyada del Salvador i el Josep. Ens explica que a casa no es parlava gaire del desenllaç que va portar els seus cunyats al camp de concentració de Mauthausen.

Sempre van estar en contacte amb el Josep, tal com hem explicat, a través de la correspondència o de les visites que el Joan va fer a Olesa de Montserrat quan la situació política ho va permetre.

Eva Bartolomé Marcet, filla del Joan i l'Anna M. és neboda del Josep i el Salvador. És ella qui va estar més en contacte amb el Josep ja que va passar un parell de mesos a Nimes, França, a casa del seu oncle Josep. Recorda que una de les vegades que els visità a Olesa el van acompanyar a Lloà (Tarragona) ja que el Pepet, com l'anomenaven ells, li feia il·l·lusió visitar el poble on havia nascut el seu pare. També ens recordava un cavall de cartró que el seu oncle li va regalar quan ella era petita.

L'Eva amb el Josep a Nimes a l'any 1985.
Font: arxiu familiar Bartolomé Marcet.